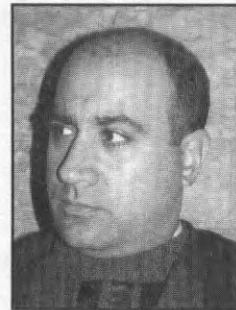

شیوه‌های ارائه شعر

سعید بیابانکی

است و همین همواره برای مخاطب جذابیت دارد که شعر را از زبان خود شاعر بشنود آن هم به صورت زنده و شفاف. این شیوه‌ای است که احتمالاً از آغاز تولد شعر تا به امروز همواره جذاب بوده و هست. شعرخوانی شاعران سرشناس جهان که در زمان حیاتشان به شهرت رسیده‌اند همواره برای مخاطب و شنونده بهترین شیوه شنیدن شعر به حساب می‌آمده است. این شیوه در صورتی مخاطب را تمام و کامل راضی خواهد کرد که شاعر به تکنیک‌ها و ریزه‌کاری‌های نوخوانی، فن بیان، دکلماسیون، آواشناسی، موسیقی بیرونی و درونی واژه‌ها و به خصوص مخاطب‌شناسی و مناسب‌خوانی تسلط کافی داشته باشد.

مکان‌هایی که شاعر مستقیماً می‌تواند شعرش را ارائه کند شب‌های شعر، همایش‌های ادبی یا همایش‌های مرتبط با شعر است که مخصوصاً به منظور ایجاد ارتباطی دوطرفه بین شاعر و مخاطب طراحی شده و مخاطبان نیز صرفاً به منظور شنیدن شعر در آن جمع حضور یافته‌اند. فضاهای سنتی‌تر مثل چای‌خانه‌ها، سفره‌خانه‌ها و جمع‌های خصوصی‌تر گرچه برای این کار طراحی نشده و قطعاً جنس مخاطب حاضر در این جمع‌ها نیز از جنس مخاطب همایش‌های ادبی نیست، ولی فضایی صمیمی است که می‌تواند شعر را از لایه مخاطبان خاص به لایه مخاطبان عام هدایت کند.

هر هنرمندی پس از خلق اثرش دوست دارد آن را به بهترین شیوه به مخاطبانش عرضه کند. برای هنرهای مختلف شیوه‌های متعددی جهت عرضه وجود دارد. اگر بهترین شیوه برای نمایش عمومی یک فیلم سینمایی استفاده از یک سالن استاندارد باشد یا برای عرضه آثار حجمی و گرافیکی بهره‌مندی از یک گالری شیوه‌ای مناسب به حساب آید یا برای موسیقی، عرضه آن در یک فضای مناسب در کنسرتی عمومی شیوه‌ای برتر باشد باید دید بهترین شیوه برای ارائه شعر کدام است؟

همان‌گونه که برای سایر هنرها نه‌تنها یک شیوه که چندین شیوه عرضه وجود دارد و همواره یک شیوه از لحاظ کیفی بدون توجه به اقتصادی بودن یا پوشش کافی مخاطب بهترین روش محسوب می‌شود در مورد شعر نیز با چنین وضعیتی مواجه هستیم. این نوشتار تلاش می‌کند به برخی از این شیوه‌ها اشاره کند. بدیهی است منظور از ارائه شعر به گونه‌های گفتاری تبدیل شعر به فرم‌های موزیکال و موسیقایی مد نظر نیست و صرفاً دکلمه و خوانش صحیح مد نظر است.

شیوه‌های گفتاری

تنها کسی که می‌تواند شعر را به‌درستی (و نه به‌خوبی) بخواند خود شاعر

هستند شاعران توانایی که شعر خود را به نازیباترین حالت ممکن دکلمه می‌کنند و هستند شاعران ناتوانی که با دکلمه زیبا، مناسب خوانی و مخاطب‌شناسی از شعرشان و خودشان در افکار عمومی، شاعری بسیار توانا تر از آنچه هستند می‌سازند.

شیوه‌های نوشتاری

منظور از انتشار شعر به گونه‌های نوشتاری در این مقاله نوشتن و چاپ شعر بر روی کاغذ است. که از یک برگ کاغذ ساده شروع شده و به یک کتاب می‌رسد. جزوه، مجله، روزنامه و سایر فرم‌های چاپی مناسب انتشار شعر در همین دسته‌بندی می‌گنجند. شیوه‌های نوشتاری دارای مزایا و معایبی است. بزرگ‌ترین مزیت این روش، پوشش بسیار زیاد مخاطبان نسبت به شیوه گفتاری است. علاوه بر این شعر شاعر دست به دست چرخیده و به تعداد خوانندگان دارای قرائت‌های متعدد خواهد شد و هر مخاطبی نسبت به سلیقه و حس و حال خود با شعر ارتباط برقرار می‌کند. شعر در این روش به راحتی سفر می‌کند و شاید هنگامی که ما صدا و چهره شاعر را در مقابل خود نداریم راحت‌تر به میزان شعر بودن آن می‌رسیم. مرور چند باره شعر و کشف‌ها و قرائت‌های تازه‌تر ویژگی بارز شیوه نوشتاری است.

شیوه‌های نوشتاری دارای مزایا و معایبی است.

بزرگ‌ترین مزیت این روش، پوشش بسیار زیاد مخاطبان نسبت به شیوه گفتاری است. علاوه بر این شعر شاعر دست به دست چرخیده و به تعداد خوانندگان دارای قرائت‌های متعدد خواهد شد و هر مخاطبی نسبت به سلیقه و حس و حال خود با شعر ارتباط برقرار می‌کند.

ایجاد فضایی مناسب برای همایش‌ها و شب‌های شعر دارای مزایا و معایبی است. بهترین مزیت این شیوه همان شنیدن شعر از زبان خود شاعر است که معمولاً برای مخاطب بهترین شیوه به حساب می‌آید مشروط بر آنکه شاعر نیز بر فنون دکلماسیون تسلط داشته و مخاطب را راضی کند. پوشش مخاطب محدود، هزینه نسبتاً سنگین و نداشتن بُرد کافی به‌منظور همه‌گیر شدن شعر ایرادهای اساسی روش مستقیم‌خوانی شعر است.

روش مستقیم‌خوانی چنانچه از سوی رسانه‌های جمعی جدی‌تر گرفته شده و صرفاً در مناسبت‌ها یا اتفاقات خاص به کار گرفته نشود می‌تواند در ایجاد تعامل بین شاعر و مخاطب نقش بسیار مهمی ایفا کند. این روش معمولاً در رسانه‌ها جای کمی دارد که باید مدیران فرهنگی برنامه‌هایی خاص را جهت ترویج این شیوه در رسانه‌ها طراحی کنند. صدا و سیما با طراحی برنامه‌های شب شعر هفتگی با حضور شاعران جوان و پیش‌کسوت می‌تواند در ایجاد جاذبه برای مخاطبان شعر سهیم باشد.

در شیوه ارائه گفتاری شعر به روش «غیر مستقیم‌خوانی» شعر می‌رسیم که شعر شاعر توسط گویندگان و مجریان رسانه‌ها و با اهالی وعظ و خطابه و سواران اریکه سخن ارائه می‌شود. قبلاً نیز اشاره شد که فقط شاعر است که شعر خود را به درستی می‌خواند.

اگر شعر شاعر توسط گوینده‌ای غیر خود او قرائت شود به چند حالت مختلف می‌رسیم: قرائت‌های «درست و زیبا»، «درست و نازیبا»، «تادرست و زیبا»، «تادرست و نازیبا» که فقط در حالت نخست به شعر شاعر کمک شده و ضریب نفوذ شعر او را افزایش خواهد داد. در حالات دیگر معمولاً روایت‌ها و قرائت‌هایی کژ و مژ از شعر به گوش شنونده می‌رسد که چه‌بسا او را نسبت به آن شعر و آن شاعر برای همیشه بی‌علاقه می‌کند. از آنجا که قرائت شعر نیازمند بسیاری از فنون بیان است که پیش‌تر به آن اشاره رفت بنابراین دکلمه شعر را باید به‌عنوان یک هنر و یک کار بسیار دشوار به حساب آورد که متأسفانه در سیستم آموزشی ما چه پیش از دانشگاه و چه در دانشگاه محلی از اعراب ندارد. دکلمه درست شعر در بسیاری از موارد ممکن است از خود شاعر نیز برنیاید.

بزرگ‌ترین عیب شیوه نوشتاری در میان مزیت آن یعنی قرائت‌های متعدد نهفته است. از میان قرائت‌های متعدد معلوم نیست که کدام قرائت صحیح‌تر است و به حس و حال شاعر نزدیک‌تر. البته برای کسانی که عادت کرده‌اند شعر را با صدای خود شاعر بشنوند قطعاً شیوه‌های نوشتاری زیاد جذاب نیست.

تئاتری‌ها اصطلاحی دارند که «سینما یک بازیگر را بزرگ‌تر از حد معمول، تلویزیون کوچک‌تر از حد معمول، و فقط صحنه تئاتر است که اندازه واقعی بازیگر را نشان می‌دهد.» نکته ظریف این اصطلاح همان شیوه‌ها و ابزارهای ارائه اثر است. میزان توانایی یک بازیگر را فقط روی صحنه تئاتر می‌توان دریافت. همین سنجه در مورد شعر نیز وجود دارد. ارائه شعر توسط خود شاعر یا گوینده‌ای که به تمام فنون دکلماسیون مسلط است شاعر را توانا تر از اندازه واقعی و ارائه همان شعر در دکلماسیونی ناموفق چه توسط خود شاعر یا گوینده‌ای دیگر کمتر از حد معمول و نهایتاً فرم نوشتاری شعر است که توانایی شعر و شاعر را در اندازه واقعی عرضه می‌کند. این مهم در خصوص شعرهایی که به صورت ترانه و تصنیف ارائه می‌شوند نیز وجود دارد. معمولاً قدرت و توانایی کلام ترانه هنگامی بارز می‌شود که شعر روی کاغذ نوشته شود و از متعلقاتی مثل موسیقی و آواز و طنین پیراسته شود تا قدرت خود را بنمایاند.

شیوه‌های شنیداری

در این شیوه شعر با هنرها و فنون دیگر درمی‌آمیزد و ما با اثری مواجه می‌شویم که نسبت به خود شعر، جدید محسوب می‌شود و شعر تنها نیست. شاعر یا گوینده شعر را دکلمه می‌کند و آهنگ‌ساز نیز با توجه به فضا و ریتم شعر، آهنگی روی آن می‌گذارد و نهایتاً صدابردار نیز با ویرایش و حذف اصوات زائد این دو را روی نوار یا لوح فشرده یا سایر تجهیزات ثبت و ضبط صوت ثبت و ضبط می‌کند. چنانچه شاعر یا گوینده، هم دارای صدایی مناسب بوده و هم به همان فوت و فن‌هایی که ذکر شد آشنا باشد این روش یکی از بهترین روش‌هاست.

تعداد دکلمه‌هایی که به صورت نوار یا لوح فشرده توسط شاعران یا گویندگان به بازار آمده در طول این چند دهه معمولاً موفق بوده و کمک شایانی به ماندگاری شعر در حافظه دائمی شنوندگان شعر کرده است. ویژگی این شیوه در آن است که معمولاً شنونده می‌تواند زمان‌هایی را به آن اختصاص دهد که زمان‌های مفید کاری نیستند؛ مثل رانندگی، پیاده‌روی و زمان‌هایی در تاکسی، مترو، اتوبوس و هواپیما در حال سفر است و... استفاده از سیستم پخش دیجیتال یا تلفن همراه که بسیار کم‌حجم بوده و مزاحمتی هم برای

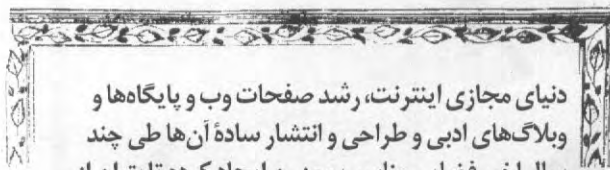
کسی ندارند برای دستیابی به این شیوه بسیار مناسب است. معمولاً «شنیدن» نسبت به «خواندن» ضریب نفوذ بیشتری در ماندگاری شعر در حافظه دارد. البته ناگفته نماند که این شیوه نسبت به شیوه‌های دیگر هزینه بیشتری لازم دارد و معمولاً سرمایه‌گذاری روی آن ریسک بزرگی است. ولی چنانچه مدیریت فرهنگی این شیوه را حمایت کند نسبت به ترویج و فرهنگ‌سازی شعر کمک شایسته‌ای کرده است.

شیوه‌های دیداری

تفاوت شیوه‌های دیداری با نوشتاری در آن است که در شیوه نوشتاری معمولاً شعر روی کاغذ نوشته می‌شود ولی در شیوه دیداری فرم‌های دیگری مد نظر است. تقریباً همه ما شعرهایی را که با مضامین مختلف پشت کامیون‌ها و اتوبوس‌ها و وانت‌ها نوشته شده‌اند دیده‌ایم که معمولاً به آن «ادبیات جاده‌ای» اطلاق می‌شود. راننده‌ها ادیب نیستند ولی با اندک ذوق خود شعر را در جاده‌های کشور منتشر می‌کنند. سطح نسبتاً نازل این‌گونه شعرها در حدی نیست که به طور جدی به آن‌ها پرداخته شود ولی تصور کنید اگر قدری «ادبیات جاده‌ای» جدی گرفته شود و به یک سامان‌دهی برسد چقدر در انتشار شعر جدی و ایجاد انگیزه و علاقه در بین مخاطبان تأثیر مثبت خواهد داشت.

چند سالی است که تبلیغات میدانی به دلیل بُرد مناسب در شهرهای بزرگ مورد توجه قرار گرفته و روز به روز در حال افزایش است. این تابلوهای بزرگ که معمولاً جنبه تبلیغاتی و بعضاً اطلاع‌رسانی فرهنگی دارند می‌توانند فضاهای مناسبی برای انتشار شعر، که پایه و اساس زبان فارسی است، باشند. ولی چقدر از پتانسیل این رسانه‌های خاموش در جهت نیل به این هدف استفاده شده است؟ معمولاً دید و نگاه مدیریت شهری به این‌گونه تابلوها اقتصادی است تا فرهنگی. هماهنگ شدن مدیریت شهری با

ارائه شعر توسط خود شاعر یا گوینده‌ای که به تمام فنون دکلماسیون مسلط است شاعر را توانا تر از اندازه واقعی و ارائه همان شعر در دکلماسیونی ناموفق چه توسط خود شاعر یا گوینده‌ای دیگر کمتر از حد معمول و نهایتاً فرم نوشتاری شعر است که توانایی شعر و شاعر را در اندازه واقعی عرضه می‌کند

دنیای مجازی اینترنت، رشد صفحات وب و پایگاه‌ها و وبلاگ‌های ادبی و طراحی و انتشار ساده آن‌ها طی چند سال اخیر فضایی مناسب و مدرن ایجاد کرده تا بتوان از این فضا برای ارائه و انتشار شعر استفاده کرد.

اوضاع بدهد می‌توان بخشی از کم‌توجهی رسانه ملی را نسبت به ارائه شعر از این طریق جبران کرد. وبلاگ‌ها روز به روز در حال پیشرفت هستند و به‌زودی به امکاناتی مجهز می‌شوند که با یک رسانه کامل برابری می‌کنند ولی چنانچه به لحاظ فرهنگی و ادبی سامان نیابند به آشفته‌بازاری بدل خواهند شد که به رشد و تعالی شعر فارسی کمکی نخواهند کرد.

وبلاگ‌های ادبی تقریباً تلفیقی از شیوه‌های گفتاری، نوشتاری، شنیداری و دیداری هستند ولی میزان تأثیرگذاری، جریان‌سازی و نفوذ آن‌ها در لایه‌های زیرین اجتماع به دلیل دشوار بودن دسترسی عموم مردم به این فضا و محدودیت دایره بازدیدکنندگان به خود وبلاگ‌نویسان و شاعران، اندک است. که البته با توجه به نفوذ روزافزون اینترنت در سطوح مختلف جامعه به تدریج باید به افزایش این تأثیر امیدوار بود.

در همین راستا نباید نقش تلفن همراه را به‌عنوان یک رسانه جیبی کامل نادیده گرفت. تلفن همراه که طی چند سال آینده تقریباً بیشتر اقشار اجتماع را به خود مشغول خواهد کرد آرام‌آرام به رسانه‌ای همه‌گیر تبدیل خواهد شد. و اگر وسیله‌ای تبدیل به یک رسانه شد قطعاً نیاز به فرهنگ‌سازی و بهره‌برداری فرهنگی نیز دارد.

تلفن همراه با پیشرفت نرم‌افزاری و سخت‌افزاری در آینده وسیله بسیار مناسبی برای انتشار شعر خواهد بود. مدیریت فرهنگی کشور باید مکانیزمی طراحی کند تا علاقه‌مندان به دریافت شعر بتوانند در آن عضو شوند و هر هفته یا هر روز یک شعر خوب دریافت کنند و چه‌بسا بسیاری مایل باشند برای این خدمات حق عضویت هم بپردازند. به امید روزی که شعر به‌عنوان پایه و اساس حراست‌کننده زبان فارسی بتواند نقش مهم‌تر و ملموس‌تری در زندگی ما ایفا کند.

مدیریت فرهنگی می‌تواند اندکی از این دید بکاهد و در جهت انتشار شعر هم از این امکانات بهره‌برداری کند.

جالب است در روزهایی از سال که به طور مستقیم با شعر ارتباط دارند مثل شعر و ادب، روز فروسی، روز حافظ، روز سعدی، روز عطار و... هم از این تبلیغات میدانی هیچ استفاده‌ای نشده است. لازم نیست تمام شهر از این تابلوهای شعر پر شوند ولی اگر حتی یک نقطه از شهر به تابلویی مخصوص شعر اختصاص یابد و هر هفته یا حتی هر ماه یک شعر مناسب روی آن نوشته شود چقدر در ایجاد اشتیاق مردم به شهر کمک شده است.

سال‌ها پیش در یکی از مراکز فرهنگی یک شیوه ابتکاری برای ارائه شعر تجربه شد: «نمایشگاه شعر». طرح به این صورت بود که نمایشگاهی ترتیب یابد و تعداد صد قطعه شعر از شاعران جوان در تابلوهایی نوشته شود و در آن نصب گردد که البته در این طرح فقط خود شعر مد نظر بود و نه نحوه نمایش یا نگارش آن. بنابراین از خوش‌نویسی یا گرافیک استفاده نشد و فقط با ماژیک و خطی معمولی شعرها در قاب‌هایی ساده نوشته شدند و به دیوار آویخته شدند. استقبال بازدیدکنندگان از نمایشگاه مذکور تقریباً صورت‌نشده بود. همه قلم و کاغذ به دست به نمایشگاه می‌آمدند تا شعرها را یادداشت کنند.

البته در آن نمایشگاه شعرهایی نصب شده بود که برای اولین بار منتشر می‌شد. نام و امضای شاعر هم در زیر شعرها نقش بسته بود و همین برای بسیاری از بازدیدکنندگان جذابیت داشت.

شیوه‌های دیداری را در خیلی از فضاها می‌توان تجربه کرد و شعرهای زیبا را با مخاطب‌سنجی مناسب در آن مکان‌ها قرار داد. سالن‌های انتظار فرودگاه‌ها، پایانه‌های مسافربری، راه‌آهن، مترو، اتوبوس‌های شهری و بین شهری و سایر اماکن عمومی محل‌هایی هستند که بسیار می‌توان در جهت انتشار و عرضه شعر از آن‌ها بهره برد.

شیوه‌های نوین

دنیای مجازی اینترنت، رشد صفحات وب و پایگاه‌ها و وبلاگ‌های ادبی و طراحی و انتشار ساده آن‌ها طی چند سال اخیر فضایی مناسب و مدرن ایجاد کرده تا بتوان از این فضا برای ارائه و انتشار شعر استفاده کرد.

تنها ایراد وبلاگ‌ها را شاید بتوان در ضابطه‌مند نبودن آن‌ها دانست و همین امر باعث شده حجم وبلاگ‌های کم‌ارزش و بعضاً بی‌ارزش به لحاظ ادبی افزایش یابد و یافتن شعر خوب در این فضا با دشواری مواجه شود.

چنانچه شاعران جوان و پیش‌کسوت به امر وبلاگ‌نویسی ترغیب شوند و البته مدیریت فرهنگی کشور نیز به لحاظ ادبی سامان‌دهی‌ای مناسب به این